

Josep Massot i Muntaner, *Els mallorquins i la llengua catalana. Segles XIII-XXI*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Col·lecció Biblioteca Serra d'Or», 500), 2018, 171 pp., ISBN: 978-84-9883-963-0

Aquest nou llibre de Josep Massot i Muntaner ens il·lustra sobre la relació dels mallorquins amb la llengua catalana, des de l'arribada d'aquesta a Mallorca —al segle XIII— fins a l'actualitat, amb especial atenció al seu nom, la seua identitat i a la consciència lingüística dels seus habitants.

Per a copsar la importància d'aquesta obra ens cal anar al seu origen. Al gener de 1972, quan Max Cahner funda Curial Edicions Catalanes, publica la primera edició d'*Els mallorquins i la llengua autòctona* —de Massot i Muntaner— i de *Literatura catalana contemporània* —de Joan Fuster—, que encetaven el camí de l'editorial i esdevenien els números 1 i 2 —respectivament— de la col·lecció «Biblioteca de cultura catalana». L'èxit del llibre del pare Massot va fer que l'any 1985 se'n publicara una segona edició molt ampliada. De fet, el llibre passà de 189 a 336 pàgines.

Ara bé, el llibre de 2018 no és una reedició del text de 1985, sinó que —tal com Massot afirma en la nota editorial que l'encapçala— n'és una versió revisada, sintetitzada i oportunament actualitzada aprofitant les recerques que s'han publicat des de 1985 —tant seues com d'altres investigadors—, que li han servit per a matisar i corregir diferents aspectes de la versió anterior, així com afegir un capítol nou sobre l'Església —principalment fins al segle XVII— i ampliar informació sobre la història social i literària mallorquina dels segles XVIII-XIX, sobre Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, i sobre els períodes de la Segona República, la Guerra Civil i la postguerra. El volum, però, no tracta més exhaustivament totes les qüestions i períodes que hi apareixen —ni tampoc ho pretén—, sinó que exposa més aviat una panoràmica des del segle XIII fins al XXI.

Es tracta d'un llibre molt ben documentat, amb un total de 412 notes a peu de pàgina, que forneixen nombroses referències bibliogràfiques i amplien informació de moltes de les qüestions plantejades. Pel que fa a les característiques formals, el volum compta amb un índex onomàstic i un sumari que faciliten la lectura i la consulta a través dels capítols i apartats que l'estructuren.

El nom i la identitat de la llengua catalana és un tema estudiat, amb més o menys detall i profunditat, per investigadors com Antoni Rubió i Lluch,¹ Manuel

1. *Del nombre y de la unidad literaria de la lengua catalana. Discurso leído ante la Real Academia Española en la recepción pública del Sr. D. Antonio Rubió y Lluch el día 23 de marzo de 1930*, edició facsímil amb introducció de Germà Colón, Barcelona, IEC, 2004.

Sanchis Guarner,² Joan Coromines,³ Joan Fuster,⁴ Joseph Gulsoy,⁵ Rafael L. Ninyoles,⁶ Germà Colón,⁷ Antoni Ferrando,⁸ Lluís V. Aracil,⁹ Francesc Ferrer i Gambús,¹⁰ August Rafanell¹¹ i Joan Francesc Mira.¹² Una llista en la qual destaca la presència d'estudiosos valencians i l'estudi del tema particularment referit al País Valencià, ben probablement com a conseqüència de l'interés que aquestes qüestions han despertat al llarg i ample de la catalanofonia, i especialment al territori valencià.

L'atenció als fenòmens del nom i la identitat de la llengua catalana s'enceta al segle XIX amb el naixement de la filologia romànica, i s'accentua en la segona meitat del vuit-cents als territoris de parla catalana amb la recepció d'aquests postulats per part d'erudits com Antoni de Bofarull i Manuel Milà i Fontanals al Principat; Francesc Camboliu a la Catalunya del Nord; Marià Aguiló i Tomàs Forteza a les Illes Balears, i Teodor Llorente al País Valencià. De fet, aquesta atenció preferent als segles XIX i XX també s'observa en el nombre de pàgines que Massot i Muntaner hi dedica: des de la pàgina 9 a la 42 (que correspon als tres primers capítols) estudia els segles XIII-XVIII, mentre que al gruix del llibre —les pàgines 43-159 (que es corresponen amb els tres capítols següents)— examina els segles XIX-XX, amb alguna referència puntual al segle XXI.

En el primer capítol, Massot i Muntaner repassa els diferents noms amb què els mallorquins s'hi han referit al llarg dels segles XIII-XVII i la consciència lingüística d'aquests. Entre els segles XIII i XVI el nom més freqüent és *pla*, seguit per *romanç* i per *vulgar*, acompanyades per formes semblants, mentre que a partir del segle XIV apareixen denominacions com *català*, *catalanesc*, i formes derivades com *pla català* o

2. *La llengua dels valencians*, València, L'Estel, 1933.

3. *El que s'ha de saber de la llengua catalana*, Palma, Moll, 1954.

4. *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, Barcelona, Selecta, 1956; *Qüestió de noms*, Barcelona, Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

5. «La lexicografia valenciana», *Revista Valenciana de Filologia* 6, 1959-1962.

6. *El conflicte lingüístic valencià*, València, Tres i Quatre, 1969.

7. *La llengua catalana en els seus textos*, vol. I, Barcelona, Curial, 1978.

8. *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València, Institut de Filologia Valenciana, 1980; «Percepció i institucionalització de la norma lingüística entre els valencians: panorama històric (1238-1976)», dins A. Ferrando & M. Nicolás (eds.), *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*, Alacant, IIFV, 2006.

9. *Dir la realitat*, Barcelona, Països Catalans, 1983.

10. «A la recerca d'un nom: vulgar, romanç, nostre llatí, catalanesc», dins A. Ferrando (ed.), *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986). Volum VIII. Àrea 7. Història de la llengua*, València, IFV/PAM, 1989.

11. *Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català*, Vic, Eumo, 1991; «El llemosisme valencià a la darrerria del segle XIX», *Caplletra*, 11, 1991.

12. «Llengua i identitat al País Valencià», dins À. Massip (coord.), *Llengua i identitat*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2008.

romans catalanesch. Al segle XVII compareix el terme *llemosí* per a referir-se al català antic i alhora concorre el nom *mallorquí* per a al·ludir a la llengua coetània, que esdevindrà habitual fins al segle XIX. L'anàlisi diacrònica de Massot i Muntaner evidencia els nombrosos paral·lelismes entre Mallorca i el País Valencià durant aquest període històric i que en moltes ocasions ens recorden les lectures dels estudis esmentats de Sanchis Guarner, Gulsoy, Colón i Ferrando.

El segon capítol, dedicat al català a la Mallorca del segle XVIII, serveix a Massot per a exposar les nombroses referències a la «llengua mallorquina» i centrar-se en aspectes concrets d'aquesta centúria com són els diccionaris, la consciència lingüística diferencial respecte del Principat, i les opinions dels erudits Joan Dameto i Cotoner (1554-1633), Bonaventura Serra i Ferragut (1728-1784) i Antoni Ramon Pasqual i Flexas (1707-1791).

«L'Església i la "llengua vernaclea"» és el tercer capítol, en el qual el pare Massot estudia, d'una banda, les denominacions que rep la llengua en l'àmbit eclesiàstic dels segles XVI-XVIII i, de l'altra, la preeminència dels usos del català respecte del castellà a l'església mallorquina al llarg de la història, amb especial atenció als segles XVIII i XIX.

En el quart capítol, l'autor investiga el nom i la identitat de la llengua catalana entre els mallorquins i alguns visitants del vuit-cents. En el segon cas ens referim al polític Gaspar Melchor de Jovellanos (1744-1811) i a l'aristòcrata Alexandre de Laborde (1773-1842). Pel que fa als autòctons, és el torn dels religiosos Antoni M. Cervera i Bru (1779-1838), Miquel Ferrer i Bauçà (1770-1857) i Josep de Togores i Sanglada (1767-1831) —comte d'Aiamans—, els advocats Joan Josep Amengual (1793-1876) i Jaume Pujol (1794-1850), la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País (1778) i els diccionaris mallorquins del segle XIX.

El cinqué capítol —que és el de més extensió— està dedicat a analitzar la recuperació del sentit unitari de la llengua, que es dona des dels darrers decennis del vuit-cents fins a l'actualitat. Massot comença amb un apartat dedicat a Marià Aguiló i Fuster (1825-1897), de qui destaca «que amb ell neix una consciència de "catalanitat" lingüística que no trobem mai abans a Mallorca» (p. 81). Aguiló era coneixedor dels postulats dels romanistes internacionals, tingué un paper destacat en la seua difusió a Mallorca i comptà amb nombrosos deixebles que van transmetre els seus ensenyaments. És el cas de Josep Francesc Vich i Sastre (1827-1859), jove poeta que l'any 1846 encara es referia al conjunt de la llengua catalana amb el sintagma *llengua llemosina*; de l'escriptor Pere d'Alcàntara Peña (1823-1906), «que en algun moment advocà a favor d'una "llengua mallorquina" diferent de la "catalana"» (p. 84); del lul·lista Jeroni Rosselló (1827-1902), que l'any 1873 publica una antologia de poetes balears *en català* i que suposa «la primera vegada que trobem aquesta expressió en un llibre fet a

Mallorca» (p. 86); de Josep Tarongí (1847-1890), escriptor que l'any 1883 s'expressava en *lenguaje mallorquín, o catalán literario*; de Tomàs Forteza (1838-1898), filòleg que estava «al corrent de la nova ciència de la filologia romànica, iniciada a Alemanya per Friedrich Diez» (p. 91); de Joan Alcover (1854-1926), poeta que l'any 1892 es referia així al criteri de Forteza: «Entendiendo que ésta es la opinión acertada, aparte de ser la más general, a ella se atiene el autor de estas poesías para llamarlas *catalanas*, aun siendo mallorquín» (p. 95); de Miquel dels Sants Oliver (1864-1920), poeta que és «un exemple típic de l'acceptació dels principis d'Aguiló i de Forteza, i alhora una certa por de dir les coses pel seu nom davant un públic no sempre prou preparat» (p. 96); i Antoni M. Alcover (1862-1932), «el qui contribuirà més a desfer aquestes vacil·lacions» (p. 97).

Massot ressalta la importància de mossén Alcover, de qui destaca l'obra, l'organització i presidència del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), l'entrada i la presidència a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1911) i la posterior desvinculació de l'acadèmia (1918), la relació amb el seu deixeble Francesc de Borja Moll (1903-1991) —amb qui començà a redactar l'excel·lent *Diccionari català-valencià-balear* (1926-1962)— i, per últim, les etapes corresponents a la Segona República, la Guerra Civil, la postguerra i alguna referència a l'actualitat. Amb tot plegat,

Tornar a poc a poc a una situació més normalitzada no va ésser gens fàcil i, de fet, ni tan sols després de la mort del general Franco (1975) es va recuperar del tot un règim de llibertat, que va arribar lentament i amb traves de moltes menes, fins que amb la preautonomia i l'autonomia de les Illes Balears es va aconseguir que el català recuperés el seu nom i aconseguís un estatus mínimament acceptable, bé que no tothom hi estava d'acord, com han demostrat prou els successius governs del PP, cada cop més obsessionats per lluitar contra un català estàndard, que no respectés les suposades «modalitats insulars» que volien defensar sense conèixer-les i que sovint eren exalçades per persones que en realitat parlaven habitualment en castellà. (p. 126)

En el sisé i darrer capítol, Massot aborda la polèmica del «mallorquí que ara es parla», que s'inicia amb l'estada investigadora de l'erudit francès Alfred Morel-Fatio (1850-1924) a Mallorca l'any 1881. El capítol continua amb les opinions de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847-1915) —el qual viatjà i residí nombroses vegades a Mallorca—, de l'historiador Francisco M. Tubino (1833-1888),¹³ dels ja esmentats Miquel dels Sants Oliver i Josep Tarongí, de la poetessa Manuela de los Herreros (1845-1911) —«que escriví sempre en una llengua dialectal i la defensà en poemes» (p. 147) i

13. En la seua obra *Historia del Renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Madrid, Imprenta y Fundición de M. Tello, 1880.

«satiritzà els mallorquins que tiraven als Jocs Florals i la llengua culta que feien servir» (p. 148)—, de la revista *L'ignorància* (1879-1885) i dels seus col·laboradors. En l'últim apartat repassa els treballs ortogràfics i gramaticals d'Andreu Ferrer i Ginart (1887-1975), de Jaume Busquets (1898-1971) i de l'esmentat Francesc de B. Moll. En definitiva,

Si la unitat i la consciència creixent de catalanitat lingüística han estat possibles, és degut a uns esforços indefallents en els quals tots els escriptors conscients del segle XIX i del segle XX han tingut la seva part. (p. 159)

Comptat i debatut, el llibre de Massot i Muntaner és un estudi lúcid, rigorós i madur, que es fonamenta en els coneixements d'un investigador de referència. Es tracta d'una obra de consulta obligada per als interessats en la història de la llengua catalana d'arreu dels territoris de parla catalana, i també per als mallorquins en general, que podran informar-se objectivament sobre l'evolució del nom i la identitat de la llengua catalana a Mallorca, així com sobre la consciència lingüística dels seus habitants. A més, aquesta publicació és particularment important pel que fa al segle XIX. De fet, seria interessant disposar d'unes monografies semblants sobre les ideologies lingüístiques al segle XIX i, en particular, sobre la recepció dels postulats de la filologia romànica en relació amb la identitat del català, dedicades a Catalunya, el País Valencià, la Catalunya del Nord i fins i tot a la Franja d'Aragó i a l'Alguer. Només així podríem obtenir una visió de conjunt d'aquests aspectes de la història de la llengua catalana.

ADRIÀ MARTÍ-BADIA
Universitat de València
adria.marti@uv.es
ORCID 0000-0003-3539-5295